

Horatius és a magyar költői hagyomány (K 124232)

A projekt eredményei

Kutatómunkánk első, 2017. december elsején indult szakaszában megtörtént a munkavégzés kereteinek a kialakítása. A projekt résztvevői az indulástól kezdve évente két alkalommal találkoztak egy-egy workshop keretében – a karantén-időszakok kivételével. Már az első megbeszélések után hamarosan világossá vált, hogy érdemes lenne a kutatás határait a tervben megfogalmazottnál rugalmasabban meghatározni, és Horatius életműve mellett kitekintésként az Augustus-kori irodalom más szerzőit és műfajait is figyelembe venni. Ennek a bővítésnek egyrészt belső szakmai okai voltak, másrészt a kutatás külső körülményeiből adódott. 2017-ben, azaz az indulás évében jelent meg Balogh Piroska és Lengyel Réka szerkesztésében a *Római költők a 18-19. századi magyar irodalomban* című kötet (MTA Irodalomtudományi Intézetének kiadványa), amely az eredeti kutatási tervünkben megfogalmazotthoz részben hasonló témát vizsgált, ezért úgy ítéltük meg, érdemes a 20. századi, illetve kortárs irodalomnak nagyobb teret engedni munkánkban. A külső körülményeket nyilvánvalóan a pandémia, a karantén és a tudományos élet ezekkel összefüggő, de különböző okokra visszavezethető lelassulása határozta meg. A tervezethez képest változás volt az öt hónapnyi alkalmazás felhasználása tekintetében is. A tervzetben Agócs Péter neve szerepelt, de ő személyes okok miatt nem tudta igénybe venni ezt a lehetőséget, így helyette Rung Ádámot alkalmaztuk a pályázatban. Feladata a pályázattal kapcsolatos ügyintézés mellett a fordítás volt: ebben az időszakban ő fordította az elkészült magyar nyelvű cikkeket angolra, illetve az eredetileg angolul írottakat magyarra.

A kutatás azt a bonyolultságot mutatja be, amellyel az ókori irodalom kifejti hatását a későbbi, újkori irodalmakra. A bonyolultság elsősorban abból adódik, hogy az ókori szerzők szövegeinek olvasatai, értelmezései folyamatosan módosulnak, átalakulnak, és így mai, 21. századi képünk jelentős mértékben eltérhet az előző századokban rögzítettektől. A megváltozott látásmód viszont olyan összefüggések felismerését teszi lehetővé, amelyek korábban nem voltak ennyire nyilvánvalóak. A kutatás eredményei részben igazolták az előzetes feltevéseinket, de természetesen bizonyos vonatkozásban módosították is azokat. Általánosítás helyett vegyük sorra az eredmények nagyobb egységeit! Annyit azonban elmondhatunk bevezetésként, hogy az elkészült tanulmányokban és monográfiákban közös vonásként figyelhető meg, hogy mindegyike kerüli a motívum-kutatást, azaz egyes antik eredetű képeknek, retorikai alakzatoknak a történeti vizsgálatát, helyettük inkább ideológiai, sőt gyakran politikai értelmezésekre koncentrálnak.

Imre Flóra monográfiája (*Horatius-olvasatok*) azt mutatja meg, hogy a Horatius-képünk változásai világosan mutatják számunkra az előző korok olvasatainak különösségét és történeti meghatározottságát. A 19. századi példák értelmezéséből kiderül, hogy a horatiusi komplexitást a legtöbb magyar fordító nem tudta nyelvünkön reprodukálni, helyette értelmező és leegyszerűsítő struktúrákat alkottak. A horatiusi költői példa értőbb követése inkább az újraalkotás módszerében tudott megvalósulni (Berzsenyi). A 20. században Horatius hatása leginkább eszméket jelent: értékrendi, politikai vagy az életmódra vonatkozó nyilatkozatait olvassák és értelmezik költőutódai, egyszerre kínálnak tanulságos szövegeket mindkét korszak és költői módszertan tanulmányozására. A monográfia záró egysége maga is értelmez: egyszerre mutatja meg az értelmező/szerző Horatius-képét, és világítja meg korábbi értelmezéseinek szövegértési hátterét.

Ferenczi Attila monográfiája (*A rejtőzködés poézise. Horatius költészetéről*) valójában egyetlen témát jár körül az életmű több műfaját is bevonva az értelmezésbe. A horatiusi szöveg jelentésalkotása szinte mindig több szinten valósul meg, és szintjei között nagyon gyakran jelentős különbség, sőt olykor egyenesen ellentmondás mutatkozik. Ezzel látszólag ellentétben áll a szövegek

szigorú retorikai/poétikai megformáltsága: a szoros forma szorosan összeköti az ellentéteket is, így nem az olvasóra bízta a jelentésalkotó rend meghatározását, hanem megjeleníti a feszültséget. A téma maga a feszültség. A monográfia azt a feltételezést fogalmazza meg, hogy a költőnek ez a feszültséget megjelenítő szerkesztésmódja az életmű különböző műfajaiban és korszakaiban egyaránt megfigyelhető. Nem jellemzi talán általánosan Horatius költészetét, de olyan technikát jelent, amely a költő sajátos módszere. Valami sajátosan horatiusi.

A projekthez kapcsolódó szerkesztett kötet jelenti talán a legnagyobb eltérést az öt évvel ezelőtt megfogalmazott kutatási tervtől. Mint már ott világossá szerettük volna tenni, a szerkesztett kötet funkciója a kutatók körének, módszertanának, kutatási fókuszának a tágítása volt. Eredetileg egyetlen konferenciát terveztünk, és az ott elhangzó előadások közlését. Nem a Covid-járvány miatt változtattunk a terven. A horatiusi tematika a tágabb irodalomtudós közösség számára túl szűknek bizonyult, ráadásul a kutatás induló évében jelent meg Balogh Piroska és Lengyel Réka említett kötete. Az elégia több szempontból is alkalmas helyettesítőnek bizonyult. Olyan irodalomtudományi kérdést jelent a műfaj definíciója, amely kétségtelenül az antikvitásra vezethető vissza, és szinte minden korszakban és minden hagyományban másképp értelmeződik. A hagyomány rögzítéséhez az Augustus-kori költészet, ezen belül is főként Horatius *Ars poeticája* jelentősen hozzájárult, de a következő korszakok mindegyike át- és újra értelmezte ezt a hagyományt. A kötet különböző korokon át követi az elégia-fogalom átalakulásait. A kötet szerkesztését megelőzte az Elégia-kollokviumok megszervezése. A téma iránt érdeklődő kutatók egy-egy alkalommal két dolgozatot tárgyaltak meg, jóval a kötet szerkesztésének megkezdése előtt. A módszerrel azt a veszélyt próbáltuk elhárítani, amely evidens módon fenyeget egy ilyen fogalom-tisztázó vállalkozást: az egymástól elszigetelten dolgozó tudósok mind másképp értelmezik magát a kérdést, így a kötet tanulmányai nem kerülnek párbeszédbe egymással. Ennek elhárítását szolgálták a Kollokviumok. A Kollokviumok meghívói itt láthatók: (<https://www.facebook.com/events/2360769484209673>;
<https://www.facebook.com/events/266503130722141>;
<https://www.facebook.com/events/237345853810433>;
<https://www.facebook.com/eltelatingorog/photos/a.857241987740639/1509580282506803/>;
<https://www.facebook.com/eltelatingorog/photos/a.857241987740639/1334823323315834>)

A kutatási tervben megfogalmazott egyik kiemelt kérdés az volt, vajon milyen hatást gyakorolt a magyar lírai hagyományra a Pindaros epinikionjaihoz, illetve Horatius költeményeinek egy csoportjához (pl. a Római ódákhöz) köthető szorosabb műfaji értelemben vett ódai hang. A kutatás során bebizonyosodott, hogy ez a hatás kétségtelenül létezik, de jelentősége talán kisebb, mint előzetesen feltételeztük. (Ld. erről Keisz Ágoston tanulmányát az erről szóló blokkban!). Pindaros hatása a magyar költői nyelv alakulására elsősorban a 19. század első felében volt fontos. Nem meglepő tehát, hogy a mai Pindaros-értelmezésünk (ld. Agócs Péter tanulmányát a blokkban!) és a magyar költői hagyomány között sokkal mélyebb a különbség, mint amilyent Horatius esetében megfigyelhettünk.

A pályázat eredményeit három csoportba sorolhatjuk: I. önálló tanulmányok, II. szerkesztett kötetek, III. monográfiák. A megjelent írások utalnak az NKFI támogatására.

I. Önálló tanulmányok:

1. Ferenczi Attila: *Berzsenyi és az új Horatius*. in: *Az ismeretlen klasszikus. Berzsenyi-tanulmányok*. Szerk. Vaderna Gábor, Fórizs Gergely, Budapest, 2018. 17-30.
http://reciti.hu/wp-content/uploads/rekonfl_vn.pdf
2. Ferenczi Attila: Miért van rossz napja Horatiusnak? *Jelenkor* 62. (2019) 207-213.
<https://www.jelenkor.net/archivum/cikk/15691/miert-van-horatiusnak-rossz-napja>
3. Ferenczi Attila: „Tudod, hogy iszom...” Petri György Horatiusi című verséről, *Ókor*, 18/4 (2019) 53-58.
https://okorportal.hu/wp-content/uploads/2020/11/2019_4_ferenczi.pdf
4. Ferenczi Attila: „Az egyre csavarosabb ész vályogházában”: Bartók Imre *Majmom*, *Vergilius* című regényéről, *Studia Litteraria*, 62 (2022), 173-183. (A tanulmányt a *Kulter* folyóirat a 2022-ben, folyóiratokban publikált tíz leginnovatívabb tanulmány közül a második helyre tette:
<https://www.kulter.hu/2022/12/2022-kulttanulmanyai-top-10>
5. Ferenczi Attila: The Metamorphoses in Horace’s Second Roman Ode. *Acta Classica* (megjelenés előtt)
6. Imre Flóra: Virág Benedek Horatius-képéről. *ITK* 123. (2019) 170-196.
<http://itk.iti.mta.hu/megjelent/2019-2/imre.pdf>
7. Imre Flóra: Babits és Horatius. *Alföld*, 71. (2020) 69-83.
http://epa.niif.hu/00000/00002/00260/pdf/EPA00002_alfold_2020_05_069-083.pdf
8. Imre Flóra: Horatius Bimillenniuma. *Irodalomismeret*. (2020) 123-145.
https://www.irodalomismeret.hu/files/2020_1_2/imre_flora.pdf
9. Imre Flóra: Horace’s Bimillennium. *Antike und Abendland* (megjelenés előtt)
10. Imre Flóra: Horatius: Római ódák. *Kalligram*, (2023/3) 3-8.
11. Imre Flóra: A Római ódák új fordítása. *Magyar Tudomány* 184 (2023/5) 580-591.
12. Imre Flóra: Saevus, superbus. Horatius és Vergilius szóhasználatáról., A sokhangú Aeneis. Tanulmányok Vergilius eposzáról és recepciójáról. Szerk. Kozák Dániel és Tamás Ábel, 2024.
13. Imre Flóra: Fabchich József Pindaroszáról. *Studia Litteraria* 2024/ 1-2 (megjelenés előtt)
14. Agócs Péter: Pindar’s Pythian 4: Interpreting History in Song, *Histos Supplement* 11 (2020) 87–154

II. Szerkesztett kötetek, tematikus folyóiratszámok:

1. Történeti változatok elégiára. Szerk. Ferenczi Attila és Hajdu Péter, Párbeszéd-kötetek 7 Budapest, 2021. L’H Kiadó.

A kötet tartalma:

Ferenczi Attila: Elégia

Hajdu Péter: A római szerelmi elégia határaitól

Ács Pál: Az elégikus hangvétel kezdetei a magyar lírában. Rimay János és

Propertius

Jörg Schuster: A disztancia poetológiája. A klasszikus német elégia 1750 -1800 között

Ruttkai Veronika: Elégia földközelen. Robert Burns százsorszápe és rokonai

Komáromy Zsolt: Az elégia mint metaműfaj Wordswoth Két áprilisi reggel című versében

Simon Gábor – Tátrai Szilárd: A modern magyar elégia kognitív poétikai modellje

Tverdota György: Elégia a modern magyar költészetben

Horváth Csaba: „Most kicsit látszom” Három kortárs magyar elégia

Török Ervin: Elégia lóhalálban. Huszárik Zoltán: Elégia (1965)

2. Pindarosz és utóélete. Szerkesztett blokk az *Ókor* című folyóirat 2024. 3-4. számában, szerkesztette Ferenczi Attila

A blokk tartalma:

Agócs Péter: A költészetéről szóló költészet Pindarosnál. 3-14

Keisz Ágoston: A rendiség mítosza. Ungvárnémeti Tóth László Ἡρωες τῶν Οὐγγάρων / Magyar hősök című Pindaros-imitációja. 15-28.

Nagy Árpád Miklós: Pindaros arcai a görög-római művészetben. 125-132.

III. Monográfiák:

1. Imre Flóra: Horatius-olvasatok (terjedelem: 670e n)

Tartalomjegyzék:

A fodormenta gyökere

Első rész: Miért a Római ódák?

Második rész: Horatius-recepció a 18-20. századi magyar irodalomban

Harmadik rész: Szövegelemzések

Epilógus

Bibliográfia

2. Ferenczi Attila: A rejtőzködés poézise. Horatius költészetéről. (terjedelem: 520e n)

Tartalomjegyzék:

Bevezető: beszélő, lírai én, szerző, perszóna és a többiek...

A recusatio mint a horatiusi költészet központi alakzata

Óda és irónia – néhány gondolat a politikai ódaköltészet kezdeteiről (a „Római ódák”)

Az eltartott maszk – a satírák beszélője

Variációk az őszinteségre – a költői levél genezise és a fiktív személyesség

Tanítható-e a költészet? – Az Ars poetica beszélője

Epilógus

A pályázathoz kapcsolódva tehát összesen 27 tanulmány és két önálló monográfia keletkezett. A 27 tanulmány közül 16-nak a pályázatban szereplő személyek a szerzői.

Ferenczi Attila